

Μάιος 1917 (I)

Ο Θόδωρας Γκογκούδης καθόταν με την πλάτη γυρισμένη στον ξύλινο τοίχο, περιμένοντας τη σειρά του για να κουρευτεί. Την τελευταία βδομάδα το κουρείο στεγαζόταν στο ίδιο παράπηγμα με το ραφείο, προσωρινά –τους είχαν πει– μέχρι να επισκευαστεί η παλιά παράγκα. Στην τελευταία μπόρα, η βροχή κι ο αέρας είχαν γκρεμίσει τη στέγη της –ευτυχώς νύχτα, όταν δεν βρισκόταν κανείς εκεί– αφήνοντας πίσω τους το επόμενο πρωί μια θλιβερή εικόνα όπου όλα κολυμπούσαν σε μισό μέτρο νερό. Οι τρεις στρατιώτες που εκτελούσαν καθήκοντα ράφτη, οι οικοδεσπότες στην προκειμένη περίπτωση, δεν είχαν κανένα παράπονο. Οι δυο κουρείς, μαζί με τους «πελάτες» τους, είχαν δώσει ζωή στη μίζερη καθημερινότητά τους και οι απολαυστικές συζητήσεις τους διασκέδαζαν. Μια απρόσμενη ευχαρίστηση γι' αυτούς τους τρεις μοναχικούς τύπους που είχαν συνηθίσει να δουλεύουν ασταμάτητα, σκυμμένοι πάνω απ' το τραπέζι και τη ραπτομηχανή τους, βγάζοντας τα μάτια τους στο λιγοστό φως.

Η γλώσσα του Αντρέα Ρουσινού, του ενός εκ των δύο «καλλιτεχνών» –όπως αποκαλούσαν οι στρατιώτες τους συναδέλφους τους που εκτελούσαν χρέη κουρέα στη Μεραρχία τους– δούλευε σαν ροδάκι την ώρα που, κατά τα άλλα, επιτελούσε το έργο του με άκρα προσήλωση. Στις τρεις άσκοπες ψαλιδιές, η μια έβρισκε το στόχο της, ενώ με τη χτένα στο αριστερό του

χέρι ακολουθούσε το δεξί, ελέγχοντας την αποτελεσματικότητα του εγχειρήματος. Κάθε τόσο υποχρέωνε τον πελάτη του να σηκώσει στο ύψος του προσώπου του ένα μικρό καθρέφτη, που τους είχαν παραχωρήσει οι Γερμανοί για τις ανάγκες του επαγγέλματος.

«Κάνε τη δουλειά σου γρήγορα να τελειώνουμε, βρε Αντρέα, χωρίς πολλές κουβέντες και φιγουρατζιδικές ψαλιδιές στον αέρα κι άσε με στην ησυχία μου. Δεν έχω κανένα καημό να παρακολουθώ την εξέλιξη του κουρέματος στον καθρέφτη. Ήμαρτον Κύριε!»

«Σεβάσου το έργο μου, άνθρωπέ μου! Για σένα λες να είναι ο καθρέφτης; Για μένα είναι. Να βλέπω πώς προχωρώ. Τι νομίζατε πια; Πως ένα σωστό κούρεμα γίνεται με τυχαίες ψαλιδιές; Άμα ήταν έτσι γιατί να μην κουρευόταν ο καθένας μόνος του; Όσο για τις ψαλιδιές στον αέρα που λες, έχουν κι εκείνες το σκοπό τους. Τόσα ξέρετε τόσα λέτε! Αυτές είναι που δίνουν τον απαραίτητο ρυθμό. Αχ! Να ξεμπλέξουμε επιτέλους απ' αυτή την κατάσταση και με το καλό, μόλις απολυθώ, θ' ανοίξω στην Κέρκυρα το δικό μου μαγαζί. Κι εκεί, στην πατρίδα μου, θα διαλέγω για πελάτες μόνο όσους θα ξέρουν να εκτιμούν τη δουλειά μου. Σέρβοι θα 'ναι αυτοί; Σέρβοι. Τι να κάνουμε; Τώρα που έχει πάει και η κυβέρνησή τους εκεί, θα βρίσκω πελάτες με υψηλά γούστα ανάμεσα στους επίσημους, πελάτες που θα απαιτούν περιποιημένο κούρεμα. Να δεις που θ' αποδειχτούν πιο πολιτισμένοι απ' ό,τι του λόγου σου...».

«Για ποιους Σέρβους μιλάς;» απόρησε ο πελάτης του.

«Γέμισε η Κέρκυρα Σέρβους, μου γράφουν οι δικοί μου. Εκεί κατέληξαν διωγμένοι απ' την πατρίδα τους. Στα Γουβιά δεν μιλάνε άλλη γλώσσα. Δεν το μάθατε;»

«Βρε πώς έγινε ο κόσμος! Οι Γερμανοβούλγαροι στη Σερβία, οι Σέρβοι στην Κέρκυρα κι εμείς εδώ... Χάνεις τον μπούσουλα.»

Τα πρόσωπα όλων των παρευρισκόμενων στην παράγκα

συννέφιασαν μεμιάς, κανείς όμως δεν έκανε άλλο σχόλιο. Μόνο από δίπλα, ο Στέλιος, ο δεύτερος κουρέας, σκούπισε με μια πετσέτα το σβέρκο του πελάτη του, τού ευχήθηκε «με τις υγιείς σου» όπως απαιτούσε ο ρόλος, κι έκανε νόημα στον Θόδωρα να πάρει σειρά. Εκείνος δίστασε για λίγο, κοίταξε τον Αντρέα που ήταν ακόμα σκυμμένος πάνω απ' τον δικό του πελάτη, και τελικά σηκώθηκε και κατευθύνθηκε προς τον Στέλιο. Συμπαθούσε ιδιαίτερα τον Αντρέα και θα προτιμούσε να έπεφτε στα δικά του χέρια, μα δεν ήθελε να στεναχωρήσει και τον Στέλιο. Έτσι έτυχε, έτσι θα γινόταν.

«Κούρεμα με λιγότερες από πενήντα ψαλιδιές αξίζει μόνο στο πρόβατο του μπάρμπα-Δήμου στο χωριό μου», συνέχισε ο Αντρέας κοιτάζοντας λοξά και απαξιωτικά τον Στέλιο. Κι επειδή εκείνος δεν απάντησε, γύρισε στον πελάτη του. «Τι λέγαμε, αγόρι μου; Α, ναι! Για το τέλειο κούρεμα. Είστε τυχεροί που μ' έχετε ανάμεσά σας και μάλιστα χωρίς να έχω καν το δικαίωμα να σας αρνηθώ τις υπηρεσίες μου».

Τα γέλια των ραφτών καλύφθηκαν από το γουργούρισμα της ραπτομηχανής τους. Ο Θόδωρας πλησίασε και κρατώντας το κεφάλι ψηλά, όπως συνήθιζε, χάιδεψε το άδειο κάθισμα μπροστά στον Στέλιο προτού πάρει θέση. Μια περιστρεφόμενη πολυθρόניתσα από μασίφ ξύλο και κουρμπαριστά μπράτσα που θα ζήλευε κάθε καθωσπρέπει κουρείο. Τους περισσεύουν. Γι' αυτό μπήκαν στον πόλεμο, σκεφτόταν ο Θόδωρας για τους Γερμανούς που τους «φιλοξενούσαν». Τα του οίκου τους τα έχουν όλα τακτοποιημένα και φροντισμένα και τώρα επεκτείνονται για να μεγαλώσουν τη χώρα τους. Ας το 'καναν όμως εδώ γύρω, στη γειτονιά τους. Εμάς δεν θα μας έκοφτε καθόλου. Τι θέλανε να συνεταιριστούν μ' εκείνους τους άξεστους τους Βούλγαρους, που όλη η έγνοια τους είναι να κατακτήσουν την ομορφιά της χώρας μας για ν' αποκτήσουν έξοδο προς τη θάλασσα; Τι δουλειά έχουν τα ρόδα με τ' αγκάθια;

«Μας έπνιξαν οι βροχές πια, βρε παιδιά. Κλειστήκαμε πάλι μέσα σε τούτες τις παράγκες όπως τις μέρες της μηνιγγίτιδας τον περασμένο χειμώνα. Κι ας ανέβηκε η θερμοκρασία. Πού χάθηκε κι αυτός ο Ρώτας¹ να δώσει καμιά παράσταση να περάσει η ώρα;» είπε ο στρατιώτης που βρισκόταν ακόμα στα χέρια του Αντρέα, κοιτώντας έξω απ' το παράθυρο τη βροχή να πέφτει ασταμάτητα.

«Καραγκιόζη;» είπε μάλλον απαξιωτικά ο Αντρέας.

«Καραγκιόζη, Αντρέα, γιατί; Άσχημα σου πέφτει;»

«Έχω δει έργα κι έργα εγώ... Τι να ξέρετε όμως εσείς από θέατρο, φουκαριάρηδες; Ευτυχώς που υπάρχουν και τα Επτά-νησα να σας δώσουν το φως του πολιτισμού!»

«Κουνηθείτε βρε απ' τη θέση σας να μη μας πλακώσει πάλι η αρρώστια! Τόσους θάψαμε το χειμώνα. Έφυγε κι ο Κοντόπουλος, τα μάθατε; Τον έφαγε κι αυτόν η μηνιγγίτιδα. Μας έδινε πού και πού κανένα ξεροκόμματο άμα περίσσευε στα μαγειρεία τα μεσημέρια. Τώρα πάει κι αυτό», συμπλήρωσε ο Θόδωρας, καθώς έσκυβε προς τα μπρος το κεφάλι όπως τον πρόσταξε ο Στέλιος.

«Φυματίωση», είπε σοβαρά ο Αντρέας.

«Μηνιγγίτιδα, φυματίωση, τι σημασία έχει; Μας έχουν πάρει από κάτω και μας θερίζουν, μια το ένα μια το άλλο», απάντησε ο Στέλιος. «Κι αυτούς τους γιατρούς που μας έχουν, δεν ξέρω... δεν μπορείς να συνεννοηθείς, βρε παιδί μου».

Το νοσοκομείο βρισκόταν ένα περίπου χιλιόμετρο μακριά απ' το στρατόπεδο, και παρά τη συνύπαρξη ελλήνων και γερμανών γιατρών, κουμάντο έκαναν ουσιαστικά οι Γερμανοί. Ο Θόδωρας έκανε να σηκώσει το κεφάλι, μα ο Στέλιος τον πίεσε ξανά προς τα μπρος.

1. Αναφορά στον θεατρικό συγγραφέα Βασίλη Ρώτα που βρέθηκε κι εκείνος, ως υπολοχαγός του ελληνικού στρατού, στο Γκαίρλιτς της Γερμανίας.

«Αυτοί ξέρουν καλύτερα τις αρρώστιες της περιοχής», μουρμούρησε τελικά.

«Άλλη πάστα εμείς, άλλες ευαισθησίες κι άλλες αρρώστιες. Δεν είναι ίδιες με τις δικές τους. Αυτά μας έλεγε προχτές ο γιατρός όταν τον κούρευα», απάντησε ο Αντρέας. «Να, ο Κώστας εδώ ήταν», συμπλήρωσε γυρνώντας προς έναν απ' τους στρατιώτες που έραβαν στο βάθος της παράγκας. «Τους τα λένε, έλεγε ο γιατρός, μα αυτοί κάνουν πως τα ξέρουν όλα».

«Υπομονή μέχρι την Ανάληψη...», μουρμούρησε ο Θόδωρας. «Έχει κι εδώ ποτάμι».

«Ποια Ανάληψη; Ποιο ποτάμι; Τι λες;»

«Τίποτα... να... θυμήθηκα τα δικά μας. Εμείς, εκεί πάνω, έτσι κρατάμε τις αρρώστιες μακριά. Στην Ξάνθη εννοώ. Την ημέρα της Ανάληψης, κατεβαίνουμε όλοι στο ποτάμι μας, το Τσάγι². Πρώτοι και καλύτεροι οι Σαμακωβίτες³ που έφεραν το έθιμο μαζί τους, κι όλοι οι άλλοι Ξανθιώτες ακολουθούμε από κοντά. Εκείνη τη μέρα πλενόμαστε στα νερά του ποταμού για ν' αναληφθούν τα κακά και οι αρρώστιες. Έτσι θέλουμε να πιστεύουμε, δηλαδή. Γιατί άμα το καλοσκεφτείς, όλα τα κακά του κόσμου μάς ήρθαν μαζεμένα και δεν λένε να φύγουν...»

«Δεν ξέρω πόσα κακά σάς ήρθαν μαζεμένα», απάντησε ο Στέλιος. «Εγώ αυτό που έχω να πω είναι πως εμείς οι Έλληνες, ό,τι και να πάθουμε, θα 'χουμε πάντα ψυχή, ανθρωπιά. Τούτοι εδώ οι ξένοι είναι στεγνοί, βρε παιδί μου! Τους Βούλγαρους που καταριέστε όλοι εσείς από κει πάνω, εγώ δεν τους συναπάντησα ποτέ. Ίσως να πρέπει να λέω ευτυχώς, αν και σ' έναν πόλεμο ο

2. Τσάγι λέγεται το ένα από τα τρία ρέματα που συνθέτουν τον ποταμό Κόσυνθο που διασχίζει την πόλη της Ξάνθης, διαχωρίζοντας την παλιά πόλη απ' το προάστιο του Σαμακώβ ή Πέρα μαχαλά.

3. Σαμακωβίτες λέγονταν οι έλληνες πρόσφυγες από την ανατολική και βόρεια Θράκη οι οποίοι, εκδιωγμένοι απ' τον Σουλτάνο το 1915, εγκαταστάθηκαν στην Ξάνθη κι έφτιαξαν τη συνοικία τους στα βορειοανατολικά της πόλης, δίνοντας της το όνομα της πατρίδας τους (Σαμάκωβο).

κακός είναι πάντα ο άλλος, και ποτέ δεν λείπουν οι υπερβολές. Ετούτοι πάντως εδώ, οι Γερμανοί, είναι αδιάφορη ράτσα. Ψυχροί κι απόμακροι. Ακόμα κι οι κοπελιές τους. Απορώ με τους δικούς μας που ξερογλείφονται για μια βόλτα μαζί τους».

Ο Θόδωρας δεν απάντησε στον Στέλιο. Όλα σκάρτα τούς φαίνονται, σκεφτόταν. Όλα στραβά. Και για όλα έχουν την ίδια απάντηση: Ναι, αλλά εμείς στην πατρίδα... Τίποτα δεν αξίζει έξω από την πατρίδα. Πού να πει τη γνώμη του; Με ποιον να μοιραστεί τις σκέψεις του; Δεν ήσαν λίγοι εκείνοι που τον αποπήραν όταν έκανε αίτηση για να ενταχθεί στο πρόγραμμα εκμάθησης της γερμανικής γλώσσας. Κι όταν τελικά βρέθηκε, πριν ένα δίμηνο, να είναι ένας απ' τους μαθητές στο ανακαινισμένο ειδικό σχολείο και να παίρνει τους επαίνους τον ένα μετά τον άλλο, η καζούρα έδινε κι έπαιρνε. «Τι τα θες τα χάφτεν-χούφτεν;» του έλεγαν. «Σου γυάλισε κι εσένα καμιά μικρή;»

Στη μέση ενός παρανοϊκού πολέμου, εφτά χιλιάδες ελληνικές ψυχές βρέθηκαν αποκλεισμένες σε μια πόλη της Γερμανίας. «Γκαίρλιτς», τους είπαν πως την έλεγαν, μόλις τους άδειασαν από τα τρένα. «Τι είναι εδώ; Το ξέφωτο του πολέμου;» αναρωτήθηκε ένας φαντάρος. Ιδέα δεν είχαν για τον προορισμό τους στη διάρκεια του μακρινού ταξιδιού. Πώς βρέθηκαν εκεί; Γιατί εκεί; Ποια θα 'ταν η τύχη τους; Κανείς δεν μπορούσε να απαντήσει με βεβαιότητα. Τη μια μέρα βρίσκονταν στην Καβάλα με το βουλγάρικο στρατό έτοιμο να εισβάλει, και την επόμενη βρέθηκαν φορτωμένοι σαν σακιά στα τρένα –ένα ολόκληρο Σώμα Στρατού– ανηφορίζοντας προς το άγνωστο. Κι η Ελλάδα έμενε πίσω μοιρασμένη στα δυο. Ο Βασιλιάς και οι δικοί του να προσποιούνται πως δεν καταλαβαίνουν τις βλέψεις των Βουλγάρων, κι ο Βενιζέλος, έτοιμος να χορέψει στο χορό των Αγγλογάλλων, να προσδοκά πως μετά τη σίγουρη –κατά την άποψή του– νίκη θα κατέφθαναν τα «δώρα των Μάγων».

ΓΚΑΙΡΑΙΤΣ

Κι αυτοί εκεί. Σε μια πόλη άγνωστη, μακριά ακόμα κι απ' τον απόηχο του πολέμου, όπου το μόνο που τον θύμιζε ήταν η απουσία ανδρών και η έλλειψη τροφίμων. Πάντως ο ίδιος ήξερε καλά τι τα ήθελε τα χάφτεν-χούφτεν, μα το κρατούσε για τον εαυτό του. Μόνο να ξεμπλέξουν, όπως έλεγε κι ο Αντρέας, από αυτή την κατάσταση και τότε... Τότε θα 'κανε μια καινούργια αρχή στη ζωή. Ο Θόδωρας είχε σιγά-σιγά ξεκινήσει να οργανώνει το σχέδιό του.